

วิญญาณนักรบในบทละครโนของเสะอะมิ

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการสร้างตัวละครนักรบ และศึกษาองค์ประกอบของการบรรลุลุทธิกรรมของวิญญาณนักรบในบทละครโนของเสะอะมิ 7 เรื่อง ได้แก่ อะทซุโมะริ คิโยะทซุเนะ ชะเนะโมะริ ทะตะโนะริ มิชิโมะริ ยะมิมะ และโยะริมะซะ ผลการศึกษาพบว่า ผู้แต่งบทละครโนสร้างตัวละครนักรบส่วนมากให้มีลักษณะเอื้อต่อการบรรลุลุทธิกรรม 2 ลักษณะ ได้แก่ ความน่าเห็นใจ (บทละครโนทั้ง 7 เรื่อง) และความศรัทธาในคำสอนทางพุทธศาสนาเรื่องการสวดมนต์และการอ่านพระสูตร (จำนวน 5 ใน 7 เรื่อง) นอกจากนี้ ผลการศึกษาพบว่า นอกจากการสวดมนต์หรือการอ่านพระสูตรแล้ววิญญาณของนักรบส่วนมากจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นอีก 2 ประการ เพื่อให้สามารถบรรลุลุทธิกรรม ได้แก่ นักรบมีความปรารถนาในการบรรลุลุทธิกรรม (จำนวน 6 ใน 7 เรื่อง) และมีตัวละครอื่นส่งเสริมการบรรลุลุทธิกรรม (จำนวน 6 ใน 7 เรื่อง)

คำ

สำคัญ

บทละครโน, เสะอะมิ, วิญญาณนักรบ, การสร้างตัวละคร, องค์ประกอบของการบรรลุลุทธิกรรม

Warrior Spirit in Zeami's *Noh* Plays

Abstract

This research aims at studying strategies for creating warrior characters and studying the elements of attaining the enlightenment of warrior spirits in the seven of Zeami's *Noh* plays: *Atsumori*, *Kiyotsune*, *Sanemori*, *Tadanori*, *Michimori*, *Yashima*, *Yorimasa*. The research found that Zeami created two characteristics that are conducive to attaining enlightenment for most warriors: being sympathetic (7 plays) and having faith in Buddhist teachings on chanting and reading the sutras (5 out of 7 plays). Additionally, in addition to chanting or reading the sutras, most warrior spirits require two other elements to attain enlightenment: the warrior himself has to have a desire for enlightenment (6 out of 7 plays), and other characters promote the attaining of enlightenment (6 out of 7 plays).

Key words

Noh plays, Zeami, warrior spirit, character creation, elements of attaining enlightenment

1. บทนำ

ละครโนเป็นศิลปะการแสดงแบบโบราณของญี่ปุ่น บทละครโนซึ่งเป็นบทขับร้องของตัวละครถือเป็นวรรณคดีประเภทหนึ่ง บทละครโนสามารถแบ่งเป็นห้าประเภทตามลักษณะของตัวละครเอก ได้แก่ เทพเจ้า นักรบ ผู้หญิง คนวิกลจริต และปีศาจ

เสอะอะมิ (世阿弥) เป็นบิดาแห่งละครโนซึ่งมีชีวิตอยู่ในสมัยมูโรมะชิ (ค.ศ. 1336-1573) บทละครโนที่แต่งโดยเสอะอะมิและมีตัวละครเอกเป็นนักรบมี 7 เรื่อง ได้แก่ อะทซุโอะริ (敦盛) คิโยะทซุเนะ (清経) ซะเนะโอะริ (実盛) ทะคะโนะริ (忠度) มิชิโอะริ (通盛) ยะชิมะ (八島) และโยะริมะซะ (頼政) เรื่องราวของนักรบในบทละครโนของเสอะอะมิมีส່วามักมีแหล่งที่มาจากรื่องเฮอิเกะ โมะโนะงะตะริ¹ (平家物語) แต่อาจมีรายละเอียดแตกต่างกันไปบ้าง เรื่องราวบางส่วนในบทละครโนเกิดขึ้นจากจินตนาการของผู้แต่งบทละครโน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวเกี่ยวกับการตกรอกและการบรรลุธรรมซึ่งเป็นฉากในโลกหลังความตายของนักรบ ผู้แต่งบทละครโนสร้างตัวละครนักรบให้มีลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสุนทรีย์ในการชมละครโน นักรบในบางเรื่องตั้งจิตสวดมนต์สิบรอบ (十念) ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการบรรลุธรรม (成仏) หรือการไปจุติในแดนสุขาวัต

วิญญานของนักรบในบทละครโนตกไปอยู่ในนรกและปรารถนาการบรรลุธรรมหรือการไปจุติในแดนสุขาวัต ซึ่งเป็นความปรารถนาของคณญี่ปุ่นในสมัยโบราณและมีความพยายามด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานดังที่ ซะโต คะสุฮิโกะ และคณะ (佐藤和彦・羽田和・高橋豊, 2000, pp. 44-45) กล่าวว่า “วิธีการทำให้สามารถไปจุติในแดนสุขาวัตซึ่งเป็นแดนในอุดมคติหลังเสียชีวิตแล้วปรากฏในหนังสือโอโจโยมู² (往生要集) ซึ่งรวบรวมโดยพระเก็นฉิน³ (源信) ว่า “ระลึกถึงพระอมิตาภพุทธะอยู่ในใจเสมอโดยท่องสวดพระนามของท่านและอีกประการหนึ่งคือสวดมนต์ในวาระสุดท้ายของชีวิต เมื่อปฏิบัติเช่นนี้แล้วพระอมิตาภพุทธะและบรรดาพระโพธิสัตว์จะเสด็จมาปรากฏร่างบริเวณหมอนของผู้ที่อยู่ในวาระสุดท้ายของชีวิตและรับวิญญานไป”

การตกรอกและการบรรลุธรรมของนักรบในบทละครโนของเสอะอะมิมิประเด็นที่น่าสนใจหลายประการ เช่น คำสอนทางพุทธศาสนาในกฤษฎาวิชาที่ระบุว่า “การสวดมนต์ในวาระสุดท้ายของชีวิตทำให้วิญญานสามารถบรรลุธรรมหรือไปจุติในแดนสุขาวัตได้” แต่นักรบในบทละครโนจำนวนหนึ่งที่วิญญานตกไปอยู่ในนรกทั้ง ๆ ที่สวดมนต์ก่อนสิ้นลมหายใจ ยิ่งกว่านั้นวิญญานนักรบบางรายต้องทนทุกข์ทรมานในนรกเป็นระยะเวลายาวนานกว่าจะสามารถบรรลุธรรมได้

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทะเกะโมะโตะ มิกิโอะ (竹本幹夫, 2016) กล่าวว่า บทละครโนประเภททอสุ⁴ ที่เกี่ยวข้องกับเสอะอะมิมิจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้คัดลอกการต่อสู้อากวรณ์กรรมที่เป็นแหล่งที่มา เช่น บทละครโนเรื่องคิโยะทซุเนะ เรื่องมิชิโอะริ และมีบทละครโนประเภททอสุของเสอะอะมิจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้นำตัวละครจากฉากสำคัญของวรรณกรรมเรื่องเฮอิเกะ โมะโนะงะตะริ กล่าวโดยรวมแล้วการเป็นตัวละครเอกในบทละครโนประเภททอสุของเสอะอะมิอาจไม่มีลักษณะของความเป็นนักรบอย่างสมบูรณ์ แต่มีลักษณะที่สง่างามหรือเกี่ยวข้องกับเรื่องความรัก เช่น เรื่องโยะริมะซะ เรื่องทะคะโนะริ เรื่องอะทซุโอะริ เรื่องซะเนะโอะริ เรื่องมิชิโอะริ เรื่องคิโยะทซุเนะ

¹ วรรณกรรมประเภทเรื่องเล่าสงคราม (軍記物語) ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นช่วงกลางศตวรรษที่ 13 เนื้อเรื่องเกี่ยวกับการสู้รบระหว่างตระกูลชิระ (平家) กับตระกูลมิยะโมะโตะ (源氏)

² หนังสือที่รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับการไปจุติในแดนสุขาวัตจากแหล่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา นิกายสุขาวัต รวบรวมเสร็จสมบูรณ์เมื่อ ค.ศ. 985

³ พระนิกายเทียนเตอ (天台宗) มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 942-1017

⁴ บทละครโนที่ตัวละครเอกเป็นวิญญานของนักรบที่ตกไปอยู่ในนรกเพราะบาปจากการเป็นนักรบขณะยังมีชีวิตอยู่

อะมะโนะ ฟูมิโอะ และโอะทซูกิ บุนโซ (天野文雄・大槻文蔵, 2013) กล่าวว่า บทละครโนเรื่องคิโยะทซุเนะ มีแก่นเรื่องคือความไม่เข้าใจกันระหว่างสามีกับภรรยา สาเหตุที่วิญญาณของคิโยะทซุเนะปรากฏร่างเพราะได้ตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้ของโลกมนุษย์ ส่วนบทละครโนเรื่องยะมิเมะ วิญญาณมาปรากฏร่างทั้ง ๆ ที่ตนเป็นฝ่ายชนะและไม่ได้ปรากฏร่างในสถานที่ที่เสียชีวิต สาเหตุของการปรากฏร่างคือการยึดติดเรื่องราวในอดีตที่ยังไม่สามารถเป็นนักรบที่เลื่องชื่อได้ ขณะที่วิญญาณในบทละครโนเรื่องซะเนะโมะริไม่ได้ยึดติดเรื่องการพ่ายแพ้และเสียชีวิต แต่เป็นเรื่องการถูกเปิดโปงเรื่องเส้นผมขาว

นกะสะโตะ โทะมิเอะกิ (中里寿明, 2011) กล่าวว่า ผู้ก่อตั้งพุทธศาสนานิกายใหม่ในสมัยคะมะกุระ (ค.ศ. 1185-1333) เช่น โฮเน็น (法然) นิชิเร็น (日蓮) มองว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของบรรดานักรบถือเป็นการทำบาป นักรบจึงเป็นคนไม่ดี” หลังเสียชีวิตแล้วต้องทุกข์ทรมานในอสุรภูมิ (修羅道) บทละครโนของเสอะอะมิที่ตัวละครเอกเป็นนักรบจากวรรณกรรมเรื่องเฮะอิเกะ โมะโนะงะตะริ เช่น ทะคะโนะริ ชะเนะโมะริ โยะริมะซะ คิโยะทซุเนะ อะทซุโมะริ เป็นบทละครที่แสดงความเป็นไปได้ของการช่วยเหลือนักรบซึ่งเป็นคนไม่ดีที่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตให้หลุดพ้น

มิยะเกะ อะกิโกะ (三宅晶子, 2011) กล่าวว่า ตัวละครเอกในละครโนประเภทอสุรครเป็นวิญญาณของนักรบที่ตกไปอยู่ในอสุรภูมิแต่ตัวละครเอกของบทละครโนเรื่องยะมิเมะ คือ โยะมิทซุเนะ และตัวละครเอกของบทละครโนเรื่องคิโยะทซุเนะ คือ คิโยะทซุเนะไม่ได้เสียชีวิตในสนามรบ ดังนั้นวิญญาณไม่เข้าข่ายต้องไปอยู่ในอสุรภูมิ ในบทละครโนเรื่องคิโยะทซุเนะมีฉากแจ้งข่าวการกระโดดน้ำปลิดชีวิตของคิโยะทซุเนะให้ภรรยาที่อยู่เมืองหลวงทราบ ดังนั้นน่าจะเป็ระยะเวลาก่อนครบ 49 วัน หลังเสียชีวิตซึ่งคิโยะทซุเนะอยู่ในช่วงรอไปจุติในภพใหม่หรือซุอู (中有) ยังไม่ได้อยู่ในภพภูมิใดในภูมิทั้งหก (六道) แต่อาจด้วยการตั้งจิตสวามนต์สิบบรรยากาศก่อนเสียชีวิตทำให้สามารถไปจุติในแดนสุขาวดีได้

งานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับนักรบในบทละครโนของเสอะอะมิมักวิเคราะห์ที่ตัวละครเอกในประเด็นต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์กับตัวละครอื่น ความยึดติดของวิญญาณ ความทุกข์ทรมานของวิญญาณ แต่ไม่มีงานวิจัยใดที่วิเคราะห์กลวิธีการสร้างตัวละครนักรบ และองค์ประกอบของการบรรลุนิยามของวิญญาณนักรบในบทละครโนของเสอะอะมิ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงเป็นงานวิจัยครั้งแรกในวงการศึกษาบทละครโนทั้งในประเทศไทยและญี่ปุ่นที่ศึกษาวิธีการสร้างตัวละครนักรบ และองค์ประกอบของการบรรลุนิยามของวิญญาณนักรบในบทละครโนของเสอะอะมิทั้ง 7 เรื่อง โดยวิเคราะห์จากเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการตกนรกและการบรรลุนิยามของวิญญาณ

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 3.1 ศึกษาวิธีการสร้างตัวละครนักรบในบทละครโนของเสอะอะมิ
- 3.2 ศึกษาองค์ประกอบแห่งการบรรลุนิยามของวิญญาณนักรบในบทละครโนของเสอะอะมิ

4. สมมติฐานของการวิจัย

- 4.1 ผู้แต่งบทละครโนสร้างตัวละครนักรบส่วนมากให้มีลักษณะเอื้อต่อการบรรลุนิยาม
- 4.2 นอกเหนือจากการสวดมนต์หรือการอ่านพระสูตรแล้ววิญญาณของนักรบส่วนมากจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นเพื่อให้สามารถบรรลุนิยามได้

⁵ หนึ่งในภูมิทั้งหก (六道) ซึ่งประกอบด้วย เทวภูมิ (天道) มนุษย์ภูมิ (人道) อสุรภูมิ (修羅道) เจริญฉานภูมิ (畜生道) เปรตภูมิ (餓鬼道) และนรกภูมิ (地獄道) โดยอสุรภูมิเป็นภูมิของวิญญาณนักรบ

5. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และนำเสนอข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา เอกสารที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยบทละครโนและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การอ่านบทละครโนใช้วิธีการอ่านอย่างละเอียด (Close Reading) กระบวนการวิจัยเป็นดังนี้

- 5.1 อ่านบทละครโนเรื่องที่ศึกษาทั้ง 7 เรื่อง ฉบับภาษาญี่ปุ่นโบราณโดยละเอียด
- 5.2 ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 5.3 วิเคราะห์กลวิธีการสร้างตัวละครนักรบในประเด็นที่เกี่ยวกับการบรรลุนิยามของวิญญาณนักรบ
- 5.4 วิเคราะห์องค์ประกอบของการบรรลุนิยามของวิญญาณนักรบ
- 5.5 สรุปผลการวิเคราะห์ เรียบเรียงข้อมูล อภิปรายผล และนำเสนอในรูปแบบบรรยายและตาราง

6. เนื้อเรื่องโดยสังเขปของบทละครโนเรื่องที่ศึกษา

งานวิจัยนี้ศึกษาบทละครโนของเสอะอะมิซึ่งเป็นเรื่องที่ยังมีการแสดงอยู่ในปัจจุบัน และมีตัวละครเอกเป็นนักรบจำนวน 7 เรื่อง ได้แก่ อะทซุโมะริ คิโยะทซุเนะ ชะเนะโมะริ ทะคะโนะริ มิชิโมะริ ยะชิมิยะ และโยะริมะซะ โดยเนื้อเรื่องของทุกเรื่องแปลสรุปจากหนังสือโยเกียวกุ ทะอิกัน (謡曲大観)

6.1 บทละครโนเรื่องอะทซุโมะริ

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระรูปหนึ่งเดินทางไปอิชิโนะตะนิ⁶ (一の谷) และได้พบกับชายตัดหญ้ากลุ่มหนึ่งซึ่งแท้จริงแล้วหนึ่งในนั้นคือวิญญาณของอะทซุโมะริที่มาขอร้องพระให้ช่วยสวดมนต์อุทิศส่วนกุศล หลังจากนั้น วิญญาณเลื่อนหายไปและไปปรากฏในความฝันของพระ ทั้งคู่สนทนากันวิญญาณของอะทซุโมะริกล่าวขอบคุณพระที่อุทิศส่วนกุศลให้และพรรณารื่องต่าง ๆ รวมถึงความรุ่งเรืองของตระกูลทะอิระที่ไม่เทียบเท่าและเหตุการณ์ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิต หลังจากนั้น วิญญาณได้เลื่อนหายไป

6.2 บทละครโนเรื่องคิโยะทซุเนะ

เนื้อเรื่องกล่าวถึงลูกน้องคิโยะทซุเนะคนหนึ่งชื่ออะวะสุ ชะบุโร (淡津三郎) เดินทางกลับไปเมืองหลวงเพื่อนำของต่างหน้าไปให้ภรรยาของคิโยะทซุเนะ เมื่อภรรยาของคิโยะทซุเนะได้ฟังเรื่องราวการปลิดชีวิตตนเองของคิโยะทซุเนะแล้วรู้สึกโศกเศร้า ต่อมาวิญญาณของคิโยะทซุเนะปรากฏในความฝันของภรรยาและทั้งคู่สนทนากัน วิญญาณเล่าเรื่องราวในการสู้รบและเหตุการณ์ในวาระสุดท้ายของชีวิต หลังจากนั้น วิญญาณได้เลื่อนหายไป

6.3 บทละครโนเรื่องชะเนะโมะริ

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระรูปหนึ่งเดินทางไปที่มิโนะฮะระ (篠原) แคว้นคะงะ⁷ (加賀国) และได้พบชายชราคนหนึ่ง ทั้งคู่สนทนากันทำให้พระรู้ว่าแท้จริงแล้วชายชราผู้นี้คือวิญญาณของชะเนะโมะริ หลังจากนั้น วิญญาณเลื่อนหายไปและปรากฏในความฝันของพระ วิญญาณขอร้องพระให้ช่วยอุทิศส่วนกุศลและเล่าเหตุการณ์ขณะถูกสังหารในอดีต

⁶ หนึ่งในสนามรบของสงครามเก็มเปะอิ (源平合戦) ซึ่งอยู่ในแคว้นเซ็ตทซุ (摂津国) ปัจจุบันคือพื้นที่ส่วนหนึ่งของจังหวัดเฮียวโงะ (兵庫県)

⁷ ปัจจุบันคือพื้นที่ทางตอนใต้ของจังหวัดอิเมะวะ (石川県)

6.4 บทละครโนเรื่องทะตะโนะริ

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระกลุ่มหนึ่งเดินทางออกจากเมืองหลวงไปแคว้นทางด้านตะวันตกโดยหนึ่งในนั้นมีพระรูปหนึ่งเคยเป็นลูกน้องของฉุนเสะอิ⁸ (俊成) ขณะที่พระนั่งพักอยู่ที่ใต้ต้นซากุระได้พบกับชายชราอาชีพตัดไม้คนหนึ่งซึ่งแท้จริงแล้วคือวิญญาณของทะตะโนะริ ทั้งคู่สนทนากัน หลังจากนั้น ชายชราเลื่อนหายไปและปรากฏในความฝันของพระ วิญญาณร่ำพันถึงเหตุการณ์ในอดีตและขอร้องพระให้ช่วยอุทิศส่วนกุศล หลังกล่าวจบแล้วก็เลื่อนหายไป

6.5 บทละครโนเรื่องมิชิโมะริ

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระกลุ่มหนึ่งอุทิศส่วนกุศลด้วยการอ่านพระสูตรทุกคืนโดยไปที่ชายหาด เมื่อพระเดินทางถึงชายหาดได้พบกับชายชราและหญิงสาวประมุงคู้หนึ่งซึ่งแท้จริงแล้วคือวิญญาณของมิชิโมะริกับภรรยา ทั้งสองฝ่ายสนทนากันเกี่ยวกับเรื่องราวของคนในตระกูลทะอิระที่ต้องมาจบชีวิตลงที่อ่าวแห่งนี้ หลังจากนั้น ชายชราและหญิงสาวประมุงกระโดดลงไปในทะเล ต่อมา วิญญาณของมิชิโมะริและภรรยาปรากฏร่างและขอบคุณพระที่อุทิศส่วนกุศลให้และเล่าเหตุการณ์สู้รบในอดีตขณะยังมีชีวิตอยู่แล้ววิญญาณก็เลื่อนหายไป

6.6 บทละครโนเรื่องยะมิมะ

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระกลุ่มหนึ่งเดินทางไปแสวงบุญที่อ่าวยะมิมะและได้พบกับชายชราชาวประมงและชายหนุ่มชาวประมงคู้หนึ่ง ทั้งสองฝ่ายสนทนากันเรื่องการสู้รบในสงครามเก็มเปะอิ (源平合戦) หลังจากนั้น ชายชราซึ่งแท้จริงแล้วคือวิญญาณของมินะโมะโตะ โนะ โยะมิทซุเนะ (源義経) และชายหนุ่มชาวประมงเลื่อนหายไป ต่อมา วิญญาณของโยะมิทซุเนะมาปรากฏร่างในความฝันของพระ ทั้งคู่สนทนากันโดยวิญญาณเล่าเหตุการณ์สู้รบและช่วงวาระสุดท้ายของชีวิตแล้วเลื่อนหายไป

6.7 บทละครโนเรื่องโยะริมะซะ

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระรูปหนึ่งอยู่ระหว่างการเดินทางไปยังเมืองนะระ (奈良県) เมื่อเดินทางถึงหมู่บ้านอุจิ⁹ (宇治の里) ได้พบกับชายชราคนหนึ่งซึ่งแท้จริงแล้วคือวิญญาณของโยะริมะซะ ทั้งคู่สนทนากัน หลังจากนั้น ชายชราเลื่อนหายไป พระนอนพักที่สนามหญ้ารูปพัด ต่อมา วิญญาณของโยะริมะซะปรากฏในความฝันของพระและขอร้องพระให้ช่วยอุทิศส่วนกุศลให้พร้อมกับเล่าเรื่องราวในอดีตแล้วเลื่อนหายไป

7. ผลการวิจัยและอภิปรายผล

เนื้อเรื่องเกี่ยวกับวิญญาณนักรบในบทละครโนของเสะอะมิทั้ง 7 เรื่อง เป็นผลงานของผู้แต่งที่จินตนาการเรื่องราวหลังความตายของนักรบโดยวิญญาณของนักรบตกไปอยู่ในอสุภภูมิแล้ว แต่มาปรากฏร่างชั่วคราวบนโลกมนุษย์ทั้งแบบที่ปรากฏร่างเป็นมนุษย์และปรากฏร่างเป็นวิญญาณ เนื้อเรื่องทั้ง 7 เรื่อง แสดงการอุทิศส่วนกุศลซึ่งส่งผลให้วิญญาณของนักรบบรรลุธรรมและสามารถไปจุติในแดนสุขาวดี รายละเอียดเกี่ยวกับตัวละครนักรบในบทละครโนทั้ง 7 เรื่อง เป็นดังนี้

⁸ พุจิยะระ โนะ ฉุนเสะอิ เป็นขุนนางและกวีผู้รวบรวมประมุขกวีนิพนธ์เซ็นสะอิ วะกะกะงู (千載和歌集) มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1114 – 1204

⁹ ชื่อพื้นที่แห่งหนึ่งในเขตอุจิ นครเกียวโต

ตารางที่ 1 รายละเอียดของตัวละครนักรบในบทละครโนประเภทอสุรของเสะอะมิ

ชื่อ บทละครโน	สาเหตุของ การปรากฏร่าง	บาปของนักรบ	ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การบรรลุนิยาม	หนทางสู่การบรรลุนิยาม
อะทซุโมะริ	1. ต้องการฟังพระสวดมนต์ 2. ต้องการล้างบาปที่ทำไว้	เป็นนักรบ (มีระบุ ว่าทำให้คนระดับ ล่างเดือดร้อน)	1. พระ 2. ชาวบ้าน (ขอร้องพระ) 3. อะทซุโมะริ (วิญญาณ และชายตัดหญ้า ขอร้องพระ)	1. พระอุทิศส่วนกุศลด้ว การสวดมนต์และอ่าน พระสูตร 2. วิญญาณอ่านพระสูตร พร้อมพระ
คิโยะทซุเนะ	1. ผูกพันกับภรรยา 2. ตระหนักถึงความไม่เที่ยง	เป็นนักรบ (มีระบุ ว่าบาปเกิดจากการ สู้รบ)	คิโยะทซุเนะขณะยังมี ชีวิตอยู่	คิโยะทซุเนะสวดมนต์สื บก่อนปลดชีวิตตนเอง
ซะเนะโมะริ	ยึดติดเรื่องราวในอดีต (ถูกเปิดโปงเส้นผมและ หนวดเคราสีขาว)	เป็นนักรบ	1. พระ 2. ชาวบ้าน (ขอร้องพระ) 3. ซะเนะโมะริ (วิญญาณขอร้องพระ)	1. พระอุทิศส่วนกุศลด้ว การสวดมนต์ 2. วิญญาณสวดมนต์
ทะตะโนะริ	1. รับการอุทิศส่วนกุศล 2. ผากข้อความไปเมื่อหลง	เป็นนักรบ	1. พระ 2. ชาวบ้าน (ขอร้องพระ) 3. ทะตะโนะริ(ภาวนา ขณะยังมีชีวิตอยู่และ วิญญาณขอร้องพระ)	1. พระอุทิศส่วนกุศลด้ว การอ่านพระสูตร 2. ทะตะโนะริสวดมนต์ ในวาระสุดท้ายของชีวิต
มิชิโมะริ	เล่าเรื่องราวในอดีต (การ แยกจากกับภรรยา และ การสู้รบที่อิชิโนะตะนิ)	เป็นนักรบ (มีระบุ ว่าสังหารศัตรูใน สนามรบ)	1. พระ 2. ชาวบ้าน (ขอร้องพระ) 3. มิชิโมะริ(วิญญาณ ขอร้องพระ)	1. พระอุทิศส่วนกุศลด้ว การอ่านพระสูตร 2. วิญญาณอ่านพระสูตร พร้อมพระ
ยะฉิมะ	ยึดติดเรื่องราวในอดีต (การ สู้รบที่อ่าวยะฉิมะและไม่ได้ เป็นนักรบเลื่องชื่อ)	เป็นนักรบ (มีระบุ ว่าบาปเกิดจาก อกุศลกรรม อันหนักหน่วง)	พระ	พระอุทิศส่วนกุศลด้วการ อ่านพระสูตร
โยะริมะซะ	ยึดติดเรื่องราวในอดีต (การ สู้รบที่แม่น้ำอุจิ)	เป็นนักรบ (มีระบุ ว่าบาปเกิดจาก ผลกรรมที่เคยทำไว้)	1. พระ 2. ชาวบ้าน (ขอร้องพระ) 3. โยะริมะซะ(วิญญาณ ขอร้องพระ)	พระอุทิศส่วนกุศลด้วการ อ่านพระสูตร

ที่มา: สรุปรโดยผู้เขียน

7.1 ความอ่อนแอของตัวละครนักรบ

บทละครโนจำนวน 6 ใน 7 เรื่อง มีวิญญาณนักรบมาปรากฏร่างเป็นมนุษย์ในเบื้องต้นและต่อมาปรากฏร่างเป็นวิญญาณ ได้แก่ วิญญาณนักรบในเรื่องอะทซุโม่ริปรากฏร่างเป็นชายตัดหญ้า เรื่องชะเนะโม่ริและเรื่องโยะริมะชะปรากฏร่างเป็นชายชรา เรื่องทะคะโนะริปรากฏร่างเป็นชายชราอาชีพตัดไม้ เรื่องมิชิโม่ริและเรื่องยะมิมะปรากฏร่างเป็นชายชราอาชีพประมง ส่วนอีก 1 เรื่อง คือวิญญาณนักรบในเรื่องคิโยะทซุเนะไม่ได้ปรากฏร่างเป็นมนุษย์แต่ปรากฏร่างเป็นวิญญาณในความฝันของภรรยา

การที่วิญญาณนักรบส่วนมากปรากฏร่างเป็นมนุษย์ในเบื้องต้นและเป็นชนชั้นสามัญซึ่งมีสถานภาพแตกต่างจากชนชั้นชนะยังมีชีวิตอยู่ คือ ชนชั้นนักรบ สันนิษฐานได้ว่าผู้แต่งบทละครโนต้องการนำเสนอภาพของวิญญาณนักรบให้มีลักษณะอ่อนแอ กล่าวคือ นักรบเป็นชนชั้นที่มีบทบาทสำคัญในสังคมยุคกลางของญี่ปุ่น นักรบมีภาพของความเข้มแข็งในการออกไปสู้รบโดยไม่เกรงกลัวศัตรู แต่เสอะอะมิผู้แต่งบทละครโนสร้างตัวละครให้มีลักษณะอ่อนแอตั้งสังเกตได้จากวิญญาณนักรบจำนวน 5 ใน 6 เรื่อง (เรื่องชะเนะโม่ริ เรื่องทะคะโนะริ เรื่องมิชิโม่ริ เรื่องยะมิมะ และเรื่องโยะริมะชะ) ปรากฏร่างเป็นชายชราซึ่งเป็นสามัญชนและเป็นวัยที่มีพลังกำลังสู้ภัยหนุมไม่ได้ ส่วนอีก 1 เรื่อง คือผู้ชายในเรื่องอะทซุโม่ริที่ไม่ได้ระบุชัดเจนว่าเป็นชายชราแต่มีอาชีพตัดไม้ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องตรากตรำงานอย่างหนักเช่นเดียวกับอาชีพของชายชราจำนวน 3 เรื่อง ซึ่งประกอบอาชีพตัดไม้ (เรื่องทะคะโนะริ) และอาชีพประมง (เรื่องมิชิโม่ริและเรื่องยะมิมะ) ส่วนชายชราในเรื่องชะเนะโม่ริไม่ปรากฏเรื่องการประกอบอาชีพแต่ปรากฏบทขับร้องที่แสดงความอ่อนแอของชายชราดังนี้

シテサシ『. . . さなきだに立居苦しき老の波の。寄りもつかずは法の場に。よそなからもや聴聞せん。(佐成健太郎, 1982, p. 1247)

ตัวละครเอก: ...แม้กระนั้นก็ตาม เนื่องจากเป็นชายชราผู้ซึ่งขามไม่แข็งแรงพอมันแต่จะยืนเช่นนี้ ดังนั้นจึงไม่สามารถเดินเข้าใกล้สถานเทศกาลธรรมได้และขอไปฟังเสียงจากที่อื่น

ผู้แต่งบทละครโนสร้างตัวละครนักรบให้มีลักษณะอ่อนแอซึ่งตรงข้ามกับภาพของนักรบที่ต้องมีความเข้มแข็งและแข็งแกร่งในสนามรบ ความอ่อนแอของนักรบแสดงให้เห็นความไม่สมบูรณ์ในฐานะนักรบซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทะกะโม่โตะ มิกิโอะ (竹本幹夫, 2016, p. 4) ที่กล่าวว่า การเป็นตัวละครเอกในบทละครโนประเภทสุรของเสอะอะมิ อาจไม่มีลักษณะของความเป็นนักรบอย่างสมบูรณ์ แต่มีลักษณะที่สง่างามหรือเกี่ยวข้องกับเรื่องความรัก

7.2 การปรากฏร่างเป็นชายชราของวิญญาณนักรบ

จากบทละครโนจำนวน 7 เรื่อง ในงานวิจัยนี้มี 5 เรื่อง (เรื่องชะเนะโม่ริ เรื่องทะคะโนะริ เรื่องมิชิโม่ริ เรื่องยะมิมะ และเรื่องโยะริมะชะ) ที่ระบุว่าวิญญาณปรากฏร่างเป็นชายชรา ส่วนที่เหลืออีก 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องอะทซุโม่ริที่วิญญาณปรากฏร่างเป็นชายตัดหญ้า (ไม่ได้ระบุว่า เป็นชายหนุ่มหรือชายชรา) และเรื่องคิโยะทซุเนะที่วิญญาณปรากฏร่างในความฝันของภรรยา (ไม่ได้ปรากฏร่างในโลกมนุษย์)

เมื่อพิจารณาเรื่องอายุของนักรบขณะเสียชีวิตแล้วพบว่า อะทซุโม่ริเสียชีวิตขณะอายุ 15 ปี คิโยะทซุเนะ 20 ปี ชะเนะโม่ริ 72 ปี ทะคะโนะริ 40 ปี มิชิโม่ริ 31 ปี โยะมิทซุเนะ 30 ปี และโยะริมะชะ 76 ปี กล่าวคือ อะทซุโม่ริและคิโยะทซุเนะเสียชีวิตขณะอายุน้อย (15 และ 20 ปีตามลำดับ) ส่วนชะเนะโม่ริ ทะคะโนะริ มิชิโม่ริ โยะมิทซุเนะ และโยะริมะชะเสียชีวิตขณะอายุมากกว่า 20 ปี

การปรากฏร่างเป็นชายชราของวิญญาณนักรบมีความสัมพันธ์กับอายุของนักรบขณะเสียชีวิตตั้งสังเกตได้จากเนื้อเรื่องในบทละครโนเรื่องอะทซุโม่ริและคิโยะทซุเนะซึ่งไม่ได้ระบุว่าวิญญาณปรากฏร่างเป็นชายชรา ส่วนวิญญาณ

ในเรื่องที่เหลืออีก 5 เรื่อง (ชนะเนมิยะริ ทะคะโนะริ มิชิโอะริ ยะฉิมะ และโยะริมะซะ) ล้วนปรากฏร่างเป็นชายชรา ดังนั้น สันนิษฐานได้ว่าผู้แต่งบทละครโนสร้างตัวละครนักรบโดยคำนึงถึงอายุของนักรบขณะเสียชีวิต หากนักรบเสียชีวิตขณะอายุมากกว่า 20 ปี วิญญาณจะปรากฏร่างเป็นชายชรา

7.3 ความทุกข์ทรมานของวิญญาณในอสุรภูมิ

บทละครโนจำนวน 4 ใน 7 เรื่อง มีบทขับร้องแสดงความทุกข์ทรมานในอสุรภูมิ ได้แก่ คิโยะทซุเนะ ชะเนะโมะริ มิชิโอะริ และยะฉิมะ ส่วนที่เหลืออีก 3 เรื่อง ได้แก่ อะทซุโอะริ ทะคะโนะริ โยะริมะซะ แม้ไม่มีบทขับร้องแสดงความทุกข์ทรมานในอสุรภูมิแต่มีบทขับร้องที่กล่าวถึงวิญญาณขอร้องพระให้อุทิศส่วนกุศลเพื่อให้วิญญาณสามารถบรรลุนิพพานได้ การที่วิญญาณต้องการหลุดพ้นจากอสุรภูมิทำให้นุमानได้ว่าวิญญาณได้รับความทุกข์ทรมานในอสุรภูมิ ดังนั้น กล่าวได้ว่าวิญญาณของนักรบทั้ง 7 เรื่อง ในงานวิจัยนี้ได้รับความทุกข์ทรมานในอสุรภูมิ และหากวิญญาณต้องทุกข์ทรมานเป็นระยะเวลาอันยาวนานจะส่งผลให้ผู้ชมละครโนรู้สึกเห็นใจวิญญาณของนักรบที่ตกอยู่ในอสุรภูมิ และยังไม่สามารถบรรลุนิพพานได้

ในงานวิจัยนี้มีบทละครโน 2 เรื่อง ที่มีบทขับร้องที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่การวิเคราะห์ระยะเวลาที่วิญญาณได้รับความทุกข์ทรมานในอสุรภูมิอย่างแน่ชัด ได้แก่ วิญญาณของชะเนะโมะริประมาณ 200 ปี (มีบทขับร้องระบุว่า วิญญาณเสียชีวิตมาแล้วประมาณ 200 ปี) และวิญญาณของทะคะโนะริประมาณ 20-57 ปี (คำนวณจากปีที่ ทะคะโนะริเสียชีวิต คือ ค.ศ. 1184 ปี ที่ณเสะฮิเสียชีวิต คือ ค.ศ. 1204 และปีที่เทะฮิเกะเสียชีวิตคือ ค.ศ. 1241 ทำให้กล่าวได้ว่า เรื่องราวที่ปรากฏในบทละครโนเรื่องทะคะโนะริเป็นเหตุการณ์หลังจากทะคะโนะริเสียชีวิตแล้วอย่างน้อย 20 ปี แต่ไม่มากกว่า 57 ปี) ส่วนเรื่องอื่น ๆ ที่เหลืออีก 5 เรื่อง (เรื่องอะทซุโอะริ เรื่องคิโยะทซุเนะ เรื่อง มิชิโอะริ เรื่องยะฉิมะ และเรื่องโยะริมะซะ) ไม่ปรากฏระยะเวลาที่วิญญาณได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแน่ชัด

7.4 อานุภาพของการสวดมนต์และการอ่านพระสูตร

หนทางสู่การบรรลุนิพพานของวิญญาณนักรบในบทละครโนของเสะอะมิมิสองวิธี ได้แก่ การสวดมนต์และการอ่านพระสูตรซึ่งมีทั้งแบบที่ปฏิบัติโดยพระและปฏิบัติโดยนักรบเอง ทั้งนี้ ผลการวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้พบว่า บทละครโนจำนวน 7 เรื่อง ในงานวิจัยนี้มีเรื่องยะฉิมะเพียงเรื่องเดียวที่ไม่ปรากฏข้อความแสดงอานุภาพของการสวดมนต์และการอ่านพระสูตร ส่วนที่เหลือ 6 เรื่อง แสดงอานุภาพซึ่งสรุปได้ 3 ประการ ได้แก่ 1. ทำให้บาปทั้งหมดที่ทำมาหมดสิ้นไป 2. ทำให้วิญญาณชั่วร้ายสงบลง และ 3. ทำให้สามารถบรรลุนิพพานหรือไปจุติในแดนสุชาวดีได้

บทละครโนที่ปรากฏข้อความแสดงอานุภาพที่ทำให้บาปหมดสิ้นไปมี 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องอะทซุโอะริ และเรื่องชะเนะโมะริ และบทละครโนที่มีข้อความแสดงอานุภาพที่ทำให้วิญญาณชั่วร้ายสงบลงมี 1 เรื่อง คือ เรื่องมิชิโอะริ ส่วนบทละครโนที่มีข้อความแสดงอานุภาพที่ทำให้วิญญาณสามารถบรรลุนิพพานหรือไปจุติในแดนสุชาวดีได้มี 6 เรื่อง ได้แก่ อะทซุโอะริ คิโยะทซุเนะ ชะเนะโมะริ ทะคะโนะริ มิชิโอะริ และโยะริมะซะ

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ นักรบจากบทละครโนจำนวน 2 ใน 7 เรื่อง สวดมนต์ในวาระสุดท้ายของชีวิต ได้แก่ เรื่องคิโยะทซุเนะ และเรื่องทะคะโนะริ แต่วิญญาณของทั้งคู่กลับตกไปอยู่ในอสุรภูมิหลังเสียชีวิตแล้ว ต่อมาจึงสามารถบรรลุนิพพานได้ซึ่งสันนิษฐานว่า อุปสรรคที่ทำให้วิญญาณไม่สามารถไปบรรลุนิพพานได้ทันทีคือวิญญาณยังมีความยึดติดต่อเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต

วิญญาณของนักรบในบทละครโนทั้ง 7 เรื่อง มีความยึดติดลุ่มหลงเรื่องต่าง ๆ ในอดีตที่เมื่อจลิมเลื่อนได้ แม้เสียชีวิตไปแล้ววิญญาณยังกลับมาปรากฏร่างซึ่งส่งผลให้วิญญาณไม่สามารถบรรลุนิพพานได้ แต่จากการอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณด้วยวิธีต่าง ๆ ทำให้วิญญาณปราศจากความยึดติดลุ่มหลงและลิมเรื่องราวในอดีตซึ่งส่งผลให้

สามารถบรรลุธรรมได้ในที่สุด กล่าวโดยสรุปคือ แม้นคนญี่ปุ่นในยุคกลางมีความคิดความเชื่อเกี่ยวกับการบรรลุธรรมว่าการสวดมนต์หรือการอ่านพระสูตรเป็นหนทางไปสู่การบรรลุธรรมได้ แต่ผู้แต่งบทละครโนไม่ได้สร้างตัวละครเอกนักรบให้สามารถบรรลุธรรมได้ทันทีหลังเสียชีวิต หากวิญญาณมีความยึดติดหลุมหลงหรือมีเรื่องค้างคาใจในอดีตที่ไม่อาจลืมเลือนได้ ต้องขจัดความยึดติดหรือเรื่องราวเหล่านั้นก่อนจึงสามารถบรรลุธรรมได้

7.5 เส้นทางทหารหลุดพ้นจากโลกมนุษย์ไปสู่แดนสุขาวัต

วรรณกรรมเรื่องคนจะกุโมะโนะงะตะริณ¹⁰ (今昔物語集) ที่ปรากฏตำนานเกี่ยวกับพระกษัตริศรภโพรธัตว์ (地藏菩薩) ส่วนมากมีเนื้อเรื่องแสดงการหลุดพ้นของวิญญาณจากยมโลก (閻魔庁) และมาเกิดใหม่บนโลกมนุษย์ต่อมาจึงไปจุติในแดนสุขาวัต (生駒哲郎, 2018, p.98) ซึ่งสามารถเรียงลำดับภาพของวิญญาณตั้งแต่มิชีวิตอยู่จนถึงการไปจุติในแดนสุขาวัตได้ดังนี้ โลกมนุษย์-ยมโลก-โลกมนุษย์-แดนสุขาวัต

วรรณกรรมเรื่องจิโซโบะซะทซุระอิเก็งกิ¹¹ (地藏菩薩靈驗記) กล่าวถึงวิญญาณที่ตนกรกไปแล้วสามารถไปเกิดใหม่ในสวรรค์ หลังจากนั้นจึงไปจุติในแดนสุขาวัต (生駒哲郎, 2018, p. 100) ซึ่งสามารถเรียงลำดับภาพของวิญญาณตั้งแต่มิชีวิตอยู่จนถึงการไปจุติในแดนสุขาวัตได้ดังนี้ โลกมนุษย์-นรก-สวรรค์-แดนสุขาวัต

จากการเรียงลำดับภาพของวิญญาณที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องข้างต้นสะท้อนให้เห็นความคิดความเชื่อของคนญี่ปุ่นในช่วงปลายสมัยเอโดะ (ค.ศ. 794-1185) ว่า หลังเสียชีวิตแล้ววิญญาณไม่สามารถไปจุติในแดนสุขาวัตได้ทันที วิญญาณจำเป็นต้องไปเกิดใหม่ในภพใดภพหนึ่งก่อน โดยวิญญาณในวรรณกรรมทั้งสองเรื่องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารสองครั้งก่อนไปจุติในแดนสุขาวัต ซึ่งคล้ายกับวิญญาณนักรบในบทละครโนของเสอะอะมิ แต่วิญญาณนักรบตกไปยังอสุรภูมิเพียงครั้งเดียวแล้วไปจุติในแดนสุขาวัตดังรายละเอียดต่อไปนี้

วิญญาณของนักรบในบทละครโนของเสอะอะมิทั้ง 7 เรื่อง ในงานวิจัยนี้ตกไปอยู่ในอสุรภูมิแล้วโดยมี 6 เรื่อง (เรื่องอะทซุโมะริ เรื่องซะเนะโมะริ เรื่องตะทะโนะริ เรื่องมิชิโมะริ เรื่องยะมิมะ และเรื่องโยะริมะซะ) ที่วิญญาณมาปรากฏร่างบนโลกมนุษย์ชั่วคราว หลังจากนั้น จึงไปจุติในแดนสุขาวัต ส่วนอีก 1 เรื่องคือเรื่องคิโยะทซุเนะ วิญญาณไม่มาปรากฏร่างบนโลกมนุษย์แต่ปรากฏในความฝันของภรรยา หลังจากนั้น จึงไปจุติในแดนสุขาวัต ทั้งนี้ การที่วิญญาณปรากฏร่างบนโลกมนุษย์หรือปรากฏร่างในความฝันของภรรยา หลังจากนั้น จึงไปจุติในแดนสุขาวัต ทั้งนี้ การที่วิญญาณปรากฏร่างชั่วคราว ดังนั้น สามารถเรียงลำดับภาพของนักรบตั้งแต่มิชีวิตอยู่จนถึงการไปจุติในแดนสุขาวัตได้ดังนี้ โลกมนุษย์-อสุรภูมิ-แดนสุขาวัต

การที่วิญญาณนักรบตกไปยังอสุรภูมิเพียงครั้งเดียวแล้วไปจุติในแดนสุขาวัตเป็นการลดระยะเวลาแห่งความทุกข์ทรมานของวิญญาณเมื่อเปรียบเทียบกับวิญญาณที่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารสองครั้งก่อนไปจุติในแดนสุขาวัต ประเด็นนี้อาจสะท้อนให้เห็นแนวคิดของเสอะอะมิซึ่งเป็นผู้แต่งบทละครโนว่า มีความเห็นใจวิญญาณของนักรบโดยไม่ต้องทำให้วิญญาณทุกข์ทรมานในอสุรภูมิเป็นเวลานาน เสอะอะมิสร้างพื้นที่และเปิดโอกาสให้วิญญาณของนักรบมาปรากฏร่างเพื่อขอความช่วยเหลือบนโลกมนุษย์ เช่น การขอร้องให้ผู้อื่นอุทิศส่วนกุศลให้ และให้วิญญาณของนักรบมีโอกาสมาทำกุศลกรรมบนโลกมนุษย์มากขึ้น เช่น ชายตัดหญ้าซึ่งเป็นร่างแปลงของวิญญาณอะทซุโมะริอ่านพระสูตรพร้อมกับพระ ชายชราซึ่งเป็นร่างแปลงของวิญญาณซะเนะโมะริมาสวดมนต์ที่สถานเทศนาธรรม เหล่านี้ล้วนเป็นกุศลกรรมที่มีส่วนทำให้วิญญาณสามารถไปจุติในแดนสุขาวัตได้เช่นกัน

¹⁰ วรรณกรรมประเภทตำนาน ไม่ทราบชื่อผู้รวบรวม สันนิษฐานว่ารวบรวมในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 12 มีทั้งที่เป็นตำนานทางพุทธศาสนาและตำนานทางโลก

¹¹ วรรณกรรมประเภทตำนาน พระชื่อจิโซเออิ (室叟) รวบรวมขึ้นในช่วงกลางของศตวรรษที่ 11 ส่วนมากเป็นตำนานเกี่ยวกับการช่วยเหลือวิญญาณจากนรกให้ไปเกิดใหม่โดยพระกษัตริศรภโพรธัตว์ ฉบับที่มีอยู่ในปัจจุบันเป็นฉบับที่ได้รับการปรับปรุงใหม่ในสมัยโมะริมะชิ (室町時代)

กล่าวโดยสรุปคือ หลังเสียชีวิตแล้ววิญญาณไม่สามารถไปจุติในแดนสุขาวดีได้ทันที วิญญาณต้องไปเกิดใหม่ในภพใดภพหนึ่งของภูมิทั้งหกก่อนไปจุติในแดนสุขาวดี และเมื่อเปรียบเทียบกับวิญญาณในวรรณกรรมสองเรื่องในช่วงปลายสมัยเฮอันแล้ว เสาอะมิแต่งบทละครโนให้วิญญาณของนักรบสามารถไปจุติในแดนสุขาวดีได้เร็วขึ้นด้วยการมาปรากฏร่างเพื่อขอให้ผู้อื่นช่วยอุทิศส่วนกุศลให้และเพื่อให้วิญญาณสะสมกุศลบุญเพิ่มเติม

7.6 บทบาทสำคัญของตัวละครชาวบ้าน

บทละครโนจำนวน 6 ใน 7 เรื่อง มีตัวละครชาวบ้านยกเว้นเรื่องคิโยะโทซุเนะเพียงเรื่องเดียวที่ไม่มีตัวละครชาวบ้าน ทั้งนี้ บทบาทของตัวละครชาวบ้านที่ปรากฏในบทละครโนทั้ง 6 เรื่อง คือการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ และในจำนวนนี้มีการเล่าเรื่องราวในวาระสุดท้ายของนักรบที่เป็นตัวละครเอกจำนวน 4 เรื่อง (เรื่องอะโทซุโมะริ เรื่องชะเนะโมะริ เรื่องทะตะโนะริ และเรื่องโยะริมะชะ) ยกเว้นเรื่องมิชิโมะริที่ตัวละครชาวบ้านเล่าเรื่องราวในวาระสุดท้ายของโคะสะอิโหม (ภรรยาของนักรบ) และเรื่องยะมิมะที่ตัวละครชาวบ้านเล่าเรื่องราวการสู้รบที่อ่าวยะมิมะแต่ไม่ได้เล่าเรื่องราวในวาระสุดท้ายของโยะมิโทซุเนะ

นอกจากการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ แล้วตัวละครชาวบ้านในบทละครโนจำนวน 5 ใน 6 เรื่อง ขอร้องพระให้อุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณ (เรื่องอะโทซุโมะริ เรื่องชะเนะโมะริ เรื่องทะตะโนะริ เรื่องมิชิโมะริ และเรื่องโยะริมะชะ) ตัวละครชาวบ้านมีบทบาทสำคัญในการบรรลุนิยามของวิญญาณนักรบในฐานะที่เป็นหนึ่งในผู้ขอร้องพระให้อุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณ ซึ่งเป็นการช่วยวิญญาณให้หลุดพ้นจากบาปที่เคยทำไว้ในอดีต ตัวละครชาวบ้านเป็นผู้รับรู้เรื่องราวในอดีตของนักรบโดยไม่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับนักรบ แต่กลับแสดงบทบาทสำคัญด้วยการขอร้องพระให้อุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณ การที่ชาวบ้านแสดงบทบาทสำคัญในการบรรลุนิยามของวิญญาณนักรบ แสดงให้เห็นความรู้สึกร่วมของตัวละครชาวบ้านที่เห็นใจวิญญาณของนักรบที่ทุกข์ทรมานในอสุภภูมิและปรารถนาให้วิญญาณสามารถบรรลุนิยามได้ ซึ่งท่าทีของตัวละครชาวบ้านสะท้อนสายตาของผู้คนในสังคมสมัยนั้นที่เห็นใจและมีความรู้สึกร่วมกับชะตากรรมของนักรบผู้เสียชีวิต

8. สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ศึกษาตัวละครนักรบในบทละครโนของเสาอะมิจำนวน 7 เรื่อง ได้แก่ อะโทซุโมะริ คิโยะโทซุเนะ ชะเนะโมะริ ทะตะโนะริ มิชิโมะริ ยะมิมะ และโยะริมะชะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทฤษฎีการสร้างตัวละครนักรบและศึกษาองค์ประกอบแห่งการบรรลุนิยามของวิญญาณนักรบ สมมติฐานของงานวิจัยนี้มี 2 ประการ ได้แก่ 1. ผู้แต่งบทละครโนสร้างตัวละครนักรบส่วนมากให้มีลักษณะเอื้อต่อการบรรลุนิยาม และ 2. นอกเหนือจากการสวดมนต์หรือการอ่านพระสูตรแล้ววิญญาณของนักรบส่วนมากจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นเพื่อให้สามารถบรรลุนิยามได้ ซึ่งจากผลการวิเคราะห์และการอภิปรายในงานวิจัยนี้พบว่า ผลการวิเคราะห์และการอภิปรายตรงกับสมมติฐานทั้ง 2 ประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

8.1 ลักษณะของตัวละครนักรบที่เอื้อต่อการบรรลุนิยาม

ผลการวิเคราะห์และการอภิปรายในงานวิจัยนี้ แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งบทละครโนสร้างตัวละครนักรบส่วนมากให้มีลักษณะเอื้อต่อการบรรลุนิยาม 2 ลักษณะ ได้แก่ ความน่าเห็นใจ และความศรัทธาในคำสอนทางพุทธศาสนา เรื่องการสวดมนต์และการอ่านพระสูตร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

8.1.1 ตัวละครนักรบมีลักษณะน่าเห็นใจโดยความน่าเห็นใจเกิดจากประเด็นต่าง ๆ ที่ปรากฏในบทละครโน 2 ประการ ได้แก่ ความอ่อนแอ และความทุกข์ทรมานในอสุรภูมิ

8.1.1.1 ความอ่อนแอ ญาณของนักรบจำนวน 5 ใน 7 เรื่อง (ชนะโมะริ ทะตะโนะริ มิชิโมะริ ยะมิมะ และโยะริมะซะ) ปรากฏร่างเป็นชายชราสามัญชนและเป็นวัยที่มีพลังกำลังสู้ยิบหน้ไม่ได้ และญาณของนักรบ จำนวน 4 เรื่อง (อะทสุโมะริ ทะตะโนะริ มิชิโมะริ และยะมิมะ) ปรากฏร่างเป็นผู้ประกอบอาชีพที่ต้องตรากตรำงาน อย่างหนักซึ่งการที่ญาณนักรบส่วนมากปรากฏร่างเป็นชนชั้นสามัญซึ่งแตกต่างจากชนชั้นขณะยังมีชีวิตอยู่คือ ชนชั้นนักรบ และปรากฏร่างเป็นผู้ตรากตรำทำงานหนักส่งผลให้ผู้ชมละครโนรู้สึกเห็นใจญาณของนักรบที่ต้อง เผชิญกับความยากลำบาก

8.1.1.2 ความทุกข์ทรมานในอสุรภูมิ ญาณของนักรบทั้ง 7 เรื่อง ในงานวิจัยนี้ได้รับความทุกข์ทรมาน ในอสุรภูมิซึ่งส่งผลให้ผู้ชมละครโนรู้สึกเห็นใจญาณของนักรบที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมได้

การที่ญาณนักรบทั้ง 7 เรื่อง ในงานวิจัยนี้มีลักษณะที่น่าเห็นใจดังกล่าวข้างต้นทำให้สันนิษฐานได้ว่าผู้แต่ง บทละครโนต้องการนำเสนอภาพของญาณนักรบให้เป็นผู้อ่อนแอและได้รับความทุกข์ทรมานในอสุรภูมิซึ่งส่งผล ให้ผู้ชมมีความรู้สึกร่วมในความเห็นใจญาณของนักรบและปรารถนาให้ญาณสามารถบรรลุธรรมได้

8.1.2 ตัวละครนักรบมีความศรัทธาในคำสอนทางพุทธศาสนาเรื่องการสวดมนต์และการอ่านพระสูตรโดย ญาณของนักรบจำนวน 5 ใน 7 เรื่อง (อะทสุโมะริ คิโยะทสุเนะ ชะเนะโมะริ ทะตะโนะริ และมิชิโมะริ) สวดมนต์ หรืออ่านพระสูตรซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการบรรลุธรรม ทั้งนี้ ญาณของนักรบในเรื่องคิโยะทสุเนะและ เรื่องทะตะโนะริสวดมนต์ในวาระสุดท้ายของชีวิตขณะยังมีชีวิตอยู่ ส่วนญาณของนักรบในเรื่องที่เหลืออีก 3 เรื่อง (อะทสุโมะริ ชะเนะโมะริ และมิชิโมะริ) ญาณสวดมนต์หรืออ่านพระสูตรหลังจากเสียชีวิตแล้ว ดังนั้น ความศรัทธา ในคำสอนทางพุทธศาสนาเรื่องการสวดมนต์และการอ่านพระสูตรจึงเป็นลักษณะที่เอื้อต่อการบรรลุธรรม

จากรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะที่เอื้อต่อการบรรลุธรรม 2 ลักษณะดังกล่าวข้างต้น ได้แก่ 1. ความน่าเห็นใจ (บทละครโนทั้ง 7 เรื่อง) และ 2. ความศรัทธาในคำสอนทางพุทธศาสนาเรื่องการสวดมนต์และการอ่านพระสูตร (จำนวน 5 ใน 7 เรื่อง ได้แก่ อะทสุโมะริ คิโยะทสุเนะ ชะเนะโมะริ ทะตะโนะริ และมิชิโมะริ) ทำให้สรุปได้ว่าผู้แต่ง บทละครโนสร้างตัวละครนักรบส่วนมากให้มีลักษณะเอื้อต่อการบรรลุธรรม

8.2 องค์ประกอบแห่งการบรรลุธรรมของญาณนักรบ

องค์ประกอบแห่งการบรรลุธรรม หมายถึง ปัจจัยที่นำไปสู่การบรรลุธรรมของญาณซึ่งผลการวิจัย ในงานนี้แสดงให้เห็นองค์ประกอบแห่งการบรรลุธรรมของญาณนักรบดังรายละเอียดต่อไปนี้

8.2.1 การสวดมนต์หรือการอ่านพระสูตร บทละครโนทั้ง 7 เรื่อง ปรากฏบทขับร้องแสดงการสวดมนต์ หรือการอ่านพระสูตรโดยจำนวน 6 ใน 7 เรื่อง (อะทสุโมะริ ชะเนะโมะริ ทะตะโนะริ มิชิโมะริ ยะมิมะ และโยะริมะ ซะ) มีการอุทิศส่วนกุศลด้วยการสวดมนต์หรือการอ่านพระสูตรหลังจากนักรบเสียชีวิตไปแล้ว ส่วนเรื่องคิโยะทสุเนะ มีการสวดมนต์สืบทอดโดยคิโยะทสุเนะเป็นผู้สวดมนต์เองก่อนการปลิดชีวิตตนเอง

8.2.2 องค์ประกอบอื่นของการบรรลุธรรม ญาณของนักรบในงานวิจัยนี้ส่วนมากอาศัยองค์ประกอบ อื่นอีก 2 ประการเพื่อให้สามารถบรรลุธรรม ได้แก่ นักรบมีความปรารถนาในการบรรลุธรรม และมีตัวละครอื่น ส่งเสริมการบรรลุธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

8.2.2.1 นักรบมีความปรารถนาในการบรรลุธรรม นักรบในบทละครโนจำนวน 6 ใน 7 เรื่อง (อะทสุโมะริ คิโยะทสุเนะ ชะเนะโมะริ ทะตะโนะริ มิชิโมะริ และโยะริมะซะ) แสดงความปรารถนาในการบรรลุธรรม

ด้วยวิธีการต่าง ๆ 3 ประการ ได้แก่ การสวดมนต์ในวาระสุดท้ายของชีวิต วิทยุญาณขอร้องพระให้สวดมนต์อุทิศส่วนกุศลให้ และวิทยุญาณสวดมนต์หรืออ่านพระสูตรพร้อมพระซึ่งความปรารถนาในการบรรลุธรรมที่เกิดจากตัวนักรบเองเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลให้นักรบหรือวิทยุญาณนักรบแสดงพฤติกรรมส่งเสริมให้วิทยุญาณสามารถบรรลุธรรมได้ ส่วนเรื่องยะฉิมะไม่ปรากฏบทขับร้องแสดงความปรารถนาในการบรรลุธรรมของวิทยุญาณโยะฉิมัทซุเนะมีเพียงบทขับร้องแสดงความทุกข์ทรมานของวิทยุญาณในอสุรภูมิซึ่งมีความเป็นไปได้ว่า วิทยุญาณของโยะฉิมัทซุเนะปรารถนาในการบรรลุธรรมเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานในอสุรภูมิ

8.2.2.2 มีตัวละครอื่นส่งเสริมการบรรลุธรรม นักรบในบทละครโนจำนวน 6 ใน 7 เรื่อง (อะทซุโมะริ ชะเนะโมะริ ทะคะโนะริ มิชิโมะริ ยะฉิมะ และโยะริมะซะ) จำเป็นต้องอาศัยตัวละครอื่น ได้แก่ ตัวละครพระและตัวละครชาวบ้านช่วยส่งเสริมให้วิทยุญาณสามารถบรรลุธรรมได้

จากการสรุปเรื่ององค์ประกอบแห่งการบรรลุธรรมข้างต้น สรุปได้ว่านอกเหนือจากการสวดมนต์หรือการอ่านพระสูตรแล้ววิทยุญาณของนักรบส่วนมากจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นเพื่อให้สามารถบรรลุธรรมได้

8.3 ข้อเสนอแนะ

ผลการวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัยสามารถนำไปต่อยอดการวิจัยได้หลายแนวทางดังตัวอย่างต่อไปนี้

8.3.1 อุปสรรคของการบรรลุธรรม ผลการวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัยพบว่า แม้การสวดมนต์และการอ่านพระสูตรส่งผลให้วิทยุญาณมีโอกาสบรรลุธรรมได้ แต่ยังมีองค์ประกอบอื่นที่เป็นเงื่อนไขสำคัญของการบรรลุธรรม เช่น หากยังมีความยึดติดอยู่วิทยุญาณยังไม่สามารถบรรลุธรรมได้ ดังนั้น ผู้เขียนเสนอว่า “การศึกษาเรื่องอุปสรรคของการบรรลุธรรม” เป็นประเด็นที่น่าสนใจแนวทางหนึ่งโดยอาจเปรียบเทียบอุปสรรคของการบรรลุธรรมที่ปรากฏในบทละครโนที่มีตัวละครเอกเป็นวิทยุญาณของบุคคลต่าง ๆ เช่น วิทยุญาณของผู้หญิง วิทยุญาณของผู้ชาย หรือเปรียบเทียบอุปสรรคของการบรรลุธรรมในบทละครโนกับวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ เช่น ประเภทเรื่องเล่า (物語) ประเภทตำนาน (説話集)

8.3.2 ลำดับชาติภพก่อนไปจุติในแดนสุขาวดี ผลการวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัยพบว่า หลังเสียชีวิตแล้ววิทยุญาณของนักรบในบทละครโนไม่สามารถไปจุติในแดนสุขาวดีได้ทันที วิทยุญาณต้องตกไปอยู่ในอสุรภูมิก่อน ดังนั้น ผู้เขียนเสนอว่า “การศึกษาเรื่องลำดับชาติภพก่อนไปจุติในแดนสุขาวดี” เป็นประเด็นที่น่าสนใจแนวทางหนึ่งโดยอาจเปรียบเทียบลำดับชาติภพก่อนไปจุติในแดนสุขาวดีของวิทยุญาณในบทละครโนกับวิทยุญาณที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทอื่น

เอกสารอ้างอิง (References)

- 天野文雄・大槻文蔵 (2013). 「平家物語をめぐる能 (一)」『観世』 80(2), 32-40.
- 生駒哲郎 (2018). 『畜生・餓鬼・地獄の中世仏教史』 東京：吉川弘文館.
- 佐藤和彦・羽田昶・高橋豊 (2000). 『「能」の心理学』 東京：河出書房新社.
- 佐成健太郎 (1982). 『謡曲大観 第二巻』 東京：明治書院.
- 竹本幹夫 (2016). 「修羅能 (頼政) の作風」『鍊仙』 665, 3-4.
- 中里寿明 (2011). 「世阿弥の夢幻能——修羅と狂女——」『東アジア日本語教育・日本文化研究』 14, 211-224.
- 三宅晶子 (2011). 「修羅能のシテに選ばれた武将たち——〈清経〈敦盛〉そして〈朝長〉——」『日本文学』 60(9), 1-9.
-

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

Affiliation: Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Ratchasima Rajabhat University

Corresponding email: winaitaiyo@hotmail.com

Received: 2024/01/31

Revised: 2024/03/09

Accepted: 2024/03/09